

ВІДГУК

офіційного опонента – кандидата юридичних наук, доцента

Галини Дмитрівни БОРЕЙКО

на дисертацію

Михайла Феодосійовича РОМАНЮКА

«Спеціальне судове провадження (in absentia)»

подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії

за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність теми дослідження. В умовах збройної агресії проти України суттєво зросла кількість кримінальних проваджень, в яких особи, які обвинувачуються у вчинення злочинів, переходять від правосуддя. Натомість, правоохоронна та судова системи України діють в умовах безпрецедентних безпекових та правових викликів, які створили ситуацію, коли класичні інструменти кримінального процесу часто виявляються безсилими. Саме тому, процедура спеціального судового провадження (in absentia) набула сьогодні актуальності, а заочне правосуддя є чи не єдиним способом забезпечити невідворотність покарання та захистити права потерпілих, коли фізична присутність обвинуваченого є неможливою. Суть цього інституту полягає в тому, що особа не повинна уникнути кримінальної відповідальності лише шляхом переходу від суду, у зв'язку із цим, законодавець передбачив спеціальну процедуру. При цьому, головні науковий та практичний виклики полягають у дотриманні балансу між ефективністю заочного правосуддя та збереженням засадничих стандартів прав людини, зокрема, права на справедливий суд та права на захист, гарантованих Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод.

Однак, практика судового розгляду у порядку спеціального провадження супроводжується численними проблемами, з-поміж яких найгострішою є ризик порушення саме конвенційних прав. При цьому, ключовими гарантіями забезпечення прав людини при здійсненні такого провадження є наступні:

по-перше, належне повідомлення особи про застосування стосовно неї процедури спеціального судового провадження – використання усіх можливих заходів задля того, щоб особа була проінформована про дату, час і місце розгляду її справи;

по-друге, право на захист – обов'язкова можливість участі захисника;

по-третє, ефективне оскарження та новий розгляд для осіб, які не були належно повідомленні про здійснення спеціального судового провадження.

Враховуючи наведене, спеціальне судове провадження (*in absentia*) є важливим інститутом, особливо в умовах воєнного стану, що забезпечує невідворотність покарання для осіб, які переховуються, а обрана М.Ф. Романюком тема вкрай актуальною в умовах сьогодення.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Ознайомлення з роботою М.Ф. Романюка «Спеціальне судове провадження (*in absentia*)» дає підстави для висновку, що наукові положення, висновки і рекомендації, сформульовані у дисертації, можна вважати обґрунтованими. Підставою для цього є:

- загалом вдале визначення мети та завдань дослідження;
- використання широкого спектру методів пізнання. Ознайомлення з роботою дозволяє стверджувати, що зазначені автором методи дійсно використовувались у роботі комплексно та у взаємозв'язку;
- логіка викладу матеріалу: питання, які досліджуються у роботі, аналізуються послідовно та достатньо комплексно;
- опрацювання значної кількості джерел. Автор використав 219 джерел, серед яких є праці національних та міжнародних правників, а також посилання на практику судову практику щодо позитивних прикладів реалізації норм кримінального процесуального законодавства;
- напрацювання та висновки по дисертаційній роботі були апробовані на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних заходах.

Структура дисертації відповідає тим завданням, які поставив перед собою дисертант. Дисертація складається з анотацій, переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів (Розділи 1 та 3 містять по 2 підрозділи, Розділ 2 містить 3

підрозділи), висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 227 сторінок, з яких 195 сторінок – основний текст.

Перший розділ роботи під назвою «Теоретико-правові основи здійснення спеціального судового провадження» присвячений аналізу розвитку національного законодавства та наукової думки щодо спеціального судового провадження, а також сутності та функціональному призначенню спеціального судового провадження. На основі аналізу законодавства сформульовано та охарактеризовано етапи регламентації спеціального судового провадження у період незалежності України, зокрема, виділено 5 таких етапів. Автор констатував, що під спеціальним судовим провадженням варто розуміти особливий порядок судового провадження, що здійснюється за відсутності обвинуваченого, який ухиляється від кримінальної відповідальності, оголошений у міжнародний розшук із забезпеченням належної процедури дотримання його прав. Поряд з цим, дисертант розглядає спеціальне судове провадження як особливу форму кримінального провадження, яка забезпечує диференціацію кримінальної процесуальної форми завдяки наявності відмінностей від звичайного порядку кримінального провадження.

Розділ другий дисертації присвячений підставам, умовам та організаційному порядку здійснення спеціального судового провадження. Дисертант обґрунтував, що підставами здійснення спеціального судового провадження є основні правила, на яких базується здійснення даного виду провадження, водночас, умовами здійснення спеціального судового провадження є обставини, які роблять можливим здійснення спеціального судового провадження. Умови здійснення спеціального судового провадження чітко не визначені у законі як такі, але виокремлені автором як обставини, що роблять можливим здійснення спеціального судового провадження. Поряд з цим, з'ясовано, що порядок здійснення спеціального судового провадження є комплексною, взаємопов'язаною системою виняткових процесуальних норм, що детально визначають специфічну процедуру розгляду кримінального провадження у разі відсутності обвинуваченого (*in absentia*). Здійснено

систематизацію судових рішень у спеціальному судовому та розкрито процесуальний порядок їх оскарження.

У третьому розділі дисертації «Удосконалення порядку здійснення спеціального судового провадження» дисертантом досліджувався міжнародний досвід правового регулювання здійснення спеціального судового провадження та напрями підвищення ефективності здійснення спеціального судового провадження. Так, проаналізовано регламентацію спеціального судового провадження у законодавстві тих держав, які перебували або перебувають в умовах збройного конфлікту (міжнародного чи неміжнародного характеру), іншого надзвичайного стану чи мають досвід проведення спеціального судового провадження по воєнних злочинах, зокрема, Боснії та Герцеговині, Хорватії, Грузії, Німеччині, Румунії, Іспанії, Нідерландах, Республіці Молдова та Великобританії (Англії й Уельсі, Північній Ірландії, Шотландії).

Виснувано, що підвищення ефективності здійснення спеціального судового провадження вимагає комплексного підходу, який охоплює як удосконалення законодавчої бази, так і реформування організаційної структури системи кримінальної юстиції, матеріально-технічного забезпечення та просвітницької діяльності. Впровадження чітких процедур, сучасних електронних систем документообігу та спеціалізованих відділів сприятиме оперативності, прозорості та справедливості судового розгляду.

Важливе місце у дисертаційній роботі займають авторські пропозиції щодо підвищення ефективності здійснення спеціального судового провадження в Україні.

Зміст розділів та підрозділів відповідають їхнім назвам.

За результатами дисертації сформульовано відповідні висновки.

Дисертаційна робота не є виключно теоретичним напрацюванням дослідження правової природи спеціального судового провадження, а ґрунтовним вивченням судової практики з даного питання та пропозиціями щодо вдосконалення законодавства.

Новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Наукові результати, одержані М.Ф Романюком за

результатами підготовки дисертації «Спеціальне судове провадження (in absentia)» є такими, що містять наукову новизну.

З-поміж наукових позицій, які виносяться на захист, варто виокремити те, що:

- сформульовано та охарактеризовано етапи регламентації спеціального судового провадження у період незалежності України з 1991 року, зокрема, виокремлено 5 таких етапів;

- визначено напрями підвищення ефективності здійснення спеціального судового провадження, що охоплюють не лише удосконалення законодавчої бази, але й реформування організаційної структури системи кримінальної юстиції, модернізацію матеріально-технічного забезпечення, підвищення рівня професійної підготовки суддів, працівників апарату суду та адвокатів, а також активізацію просвітницької діяльності серед усіх учасників кримінального процесу та громадськості;

- запропоновано створення Реєстру спеціалізованих захисників для залучення до проваджень in absentia адвокатів з відповідною підготовкою, що враховує міжнародні стандарти захисту та особливості роботи у кримінальних провадженнях про воєнні злочини і злочини проти основ національної безпеки та інше.

Всього на захист виносяться 14 положень, 3 з яких віднесено автором до таких, що містять наукову новизну, та 11 як такі, що вдосконалюють чи розвивають вже існуючі наукові позиції, підходи тощо.

Визнаючи новизну отриманих дисертантом положень необхідно зазначити, що їх зміст та виклад, як і будь-яких нових наукових положень, не може бути сприйнято безапеляційно. Вочевидь, що вони можуть бути предметом подальшої дискусії, можуть розвиватися і вдосконалюватися.

Повнота викладу положень дисертації в роботах, опублікованих автором. Основні наукові результати дисертації відображено у 8 публікаціях, з яких: 4 наукові статті у виданнях, що входять до переліку наукових фахових видань України з юридичних наук, тези 4 доповідей на науково-практичних конференціях, круглих столах, а саме:

- Всеукраїнська науково-практична конференція (м. Київ, 10 грудня 2024р.);
- Міжнародна науково-практична конференція (м. Вінниця, 16 квітня 2025р.);
- Круглий стіл (м. Київ, 10 жовтня 2025 р.);
- Всеукраїнська науково-практична конференція (м. Львів, 12 грудня 2025р.).

Всі публікації дисертанта у фахових виданнях є одноосібними.

Часові межі наукових публікацій: 2024–2025 роки. Праці дисертанта включені у список використаних джерел до дисертації.

Перелік наукових праць здобувача й аналіз їхнього змісту засвідчують, що основні результати дисертаційного дослідження відображено в опублікованих працях дисертанта, а також їх апробовано на науково-практичних заходах

Практичне значення отриманих результатів. Варто погодитися з дисертантом, що викладені в роботі положення, висновки та пропозиції можуть бути використані:

- науково-дослідній діяльності – для подальшого опрацювання та вдосконалення теоретичних і праксеологічних основ здійснення спеціального судового провадження (*in absentia*) (акт впровадження у наукову діяльність Львівського державного університету внутрішніх справ результатів дослідження від 13.03.2026 № 7);

- правотворчості – висновки і пропозиції можуть бути враховані при розробці законодавчих актів із метою удосконалення положень щодо спеціального судового провадження (*in absentia*);

- правозастосуванні – для підвищення ефективності здійснення спеціального судового провадження (*in absentia*);

- освітньому процесі – під час викладання дисциплін «Кримінальний процес», «Досудове розслідування», «Актуальні проблеми застосування кримінального процесуального законодавства», а також підготовки підручників, навчальних посібників, навчально-методичних матеріалів із зазначених

дисциплін (акт впровадження у освітній процес Львівського державного університету внутрішніх справ від 16.03.2026 № 24).

Зауваження до дисертаційної роботи та дискусійні положення. Попри загальну позитивну оцінку дисертаційної роботи М.Ф. Романюка «Спеціальне судове провадження (in absentia)», необхідно вказати, що вона, як і всі інші наукові роботи, не позбавлена певних дискусійних моментів, а деякі положення могли б бути предметом подальших наукових дискусій під час захисту.

1. У Підрозділ 2.1 дисертантом аналізуються способи інформування особи про здійснення стосовно неї процедури спеціального судового провадження. Видаються обґрунтованими пропозиції дисертанта щодо розширення способів такого інформування, зокрема, на стор. 178 запропоновано доповнити ст. 135 КПК України нормою, яка б зобов'язувала суд перевіряти не лише факт направлення повісток, а й реальні докази того, що обвинувачений мав можливість дізнатися про провадження щодо нього (наприклад, результати моніторингу його активності в мережі Інтернет, підтвердження прочитання повідомлень тощо).

Водночас, механізм, який передбачив законодавець (доприкладу, публікації в газеті «Урядовий кур'єр»), не забезпечує реального доведення до особи відповідної інформації. Адже, взагалі, друковані видання можна повністю виключити з огляду на їхню застарілість та вкрай низьку ефективність. У контексті оприлюднення відповідної інформації в наявних у чинному КПК України засобах такі можна розглядати лише як допоміжний засіб інформування особи. Натомість хотілося б почути думку автора щодо визначення додаткових заходів, які мають бути вжиті при неможливості вручення повістки за офіційною адресою, зокрема, почути думку про можливість запровадження єдиного реєстру (платформи) інформування осіб про здійснення спеціального судового провадження, яка висловлювалась неодноразово в юридичній літературі.

2. На наш погляд, під час дослідження доцільно було б більше уваги приділити проблемним питанням формування правової позиції сторони захисту без участі клієнта, співвідношення процесуальних можливостей збирання доказів стороною захисту та обвинувачення тощо. Це дало б змогу більш детально проаналізувати дотримання процесуальних гарантій, зокрема, права на

захист, засади змагальності, рівності сторін під час здійснення спеціального судового провадження.

3. Дисертант по тексту роботи не аналізує офіційні статистичні дані, зокрема, кількість ухвалених вироків за процедурою спеціального судового провадження, їх оскарження тощо, що б дозволило автору підтвердити чи спростувати зроблені у дисертації висновки щодо основних напрямків ефективності здійснення спеціального судового провадження.

4. У Висновках (п. 3) вказано, що автором розкрито зміст умов здійснення спеціального судового провадження. Такими умова дисертант визначив: 1) вік особи (обвинуваченим є неповнолітній); 2) обвинувачення особи у вчиненні певних видів злочинів, зазначених у ч. 2 ст. 297-1 КК України; 3) переховування обвинуваченого від органів суду з метою ухилення від кримінальної відповідальності; 4) обізнаність обвинуваченого про розпочате кримінальне провадження. Однак, у підрозділі 2.1 дисертант не розкрив повністю зміст такої умови як обвинувачення особи у вчиненні певних видів злочинів, зазначених у ч. 2 ст. 297-1 КК України, навівши лише дискусійні погляди науковців з цього питання. Дисертант не достатньо аргументує власну позицію щодо правильності чи помилковості тих чи інших поглядів, що є необхідним для подібного роду досліджень. Поряд з цим, на стор. 84 як підсумок аналізу змісту вказаної умови автор зазначає, що питання про перелік злочинів, у кримінальних провадженнях стосовно яких можливо здійснення спеціального судового провадження, є неоднозначним. Його вирішення вимагає обговорення у більш широкому колі науковців та у разі прийняття позиції про необхідність розширення цього переліку – законодавчих змін. Хотілося б почути думку автора з цього питання під час публічного захисту. Одночасно, чи не вважає автор обмеження переліку злочинів як умови проведення спеціального судового провадження перешкодою для виконання завдань кримінального провадження.

Висловлені вище зауваження жодною мірою не ставлять під сумнів наукової цінності розглянутої дисертації, яка є завершеним та самостійним науковим дослідженням. Дисертаційна робота М.Ф. Романюка виконана на

належному науково-методичному рівні, за своєю практичною спрямованістю та результатами відповідає вимогам, які висуваються до такого типу робіт.

Оцінка змісту дисертації, її завершеність в цілому. Дисертаційна робота М.Ф. Романюка «Спеціальне судове провадження (in absentia)» є завершальним, самостійним науковим дослідженням, що наділене актуальністю, містить науково обґрунтовані результати, які спрямовані на розв'язання наукових завдань, що мають істотне значення і для кримінально-правової науки України, і для правозастосування.

Тема роботи, об'єкт та предмет дослідження, її зміст, а також положення та висновки відповідають спеціальності 081 - Право.

Порушень академічної доброчесності у роботі не виявлено.

Рецензована дисертація відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 261 (зі змінами), Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (зі змінами), Вимогам до оформлення дисертації, затверджених наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40 (зі змінами), а її автор – Михайло Феодосійович РОМАНЮК при успішному захисті заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право.

Офіційний опонент:

доцент кафедри кримінального

процесу та криміналістики

Львівського національного університету

імені Івана Франка,

кандидат юридичних наук, доцент

Г.Д. БОРЕЙКО